

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто сучасний стан зовнішніх торговельних відносин України з державами різного рівня розвитку та визначено напрямки подальшого розвитку й розширення зовнішньоторговельних відносин у сучасних умовах нестабільності макросередовища.

Ключові слова: *зовнішня торгівля, торговельний баланс, географічна та товарна структури зовнішньої торгівлі, експорт, імпорт.*

Із позицій окремих країн участь у міжнародній торгівлі розглядається як зовнішня торгівля. Для України проблема оптимізації зовнішньої торгівлі має найважливіше значення, що обумовлено певними чинниками: по-перше, національна економіка перебуває у фазі глибоких ринкових трансформацій, у процесі яких формується її структура й інституційне середовище, а участь у міжнародній торгівлі робить величезний вплив на інтенсивність і спрямованість перетворень; по-друге, останнім часом не було досягнуто високого рівня результативності зовнішньої торгівлі, закріпилася сировинна спрямованість експорту, посилилася залежність від імпорту енергоресурсів і високотехнологічних продуктів; по-третє, на початку 2008 р. відбувся вступ до глобальної торгової інституційної системи – СОТ; по-четверте, Україна активно ініціює включення в євроінтеграційні процеси, не створивши для цього реальних економічних передумов і мотивів; по-п'яте, значні проблеми наявні у сфері конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг на світових ринках і, в цілому, конкурентоспроможності національної економіки [1].

Таким чином, особливості розвитку зовнішньої торгівлі України на сучасному етапі розглядаються широко. Проте важливість і багатоаспектність питань розвитку зовнішньоторговельних відносин України з країнами з різним рівнем розвитку потребує подальших досліджень, поглиблення аналізу якісних і кількісних параметрів, структурних особливостей і географічних векторів розвитку торгових зв'язків. Зовнішня торгівля України, як і раніше, переважає, порівняно з іншими формами зовнішньоекономічних зв'язків.

Дослідженню проблематики й розвитку зовнішньої торгівлі присвячені роботи вітчизняних учених: С.С. Стецюк, Л.Г. Ковалевського, В.Є. Поліванова та ін.

Метою цієї статті є оцінка сучасного стану зовнішньої торгівлі України та визначення напрямків її подальшого розвитку.

Зовнішня торгівля є історично першою та найважливішою формою (видом) зовнішньоекономічної діяльності. Її швидкому зростанню сприяв активний розвиток транспорту, зв'язку, інформаційних комунікацій, зниження митних зборів, зміни політичного характеру.

Зовнішня торгівля – це система економічних відносин між країнами, основна мета якої полягає у ввезенні та вивезенні товарів і послуг. Об'єктами зовнішньої торгівлі є товари: готова продукція, сировина, напівфабрикати; продукти інтелектуальної власності: патенти, ліцензії, фірмові знаки та ін.; послуги: міжнародний туризм, транспортні, страхові, посередницькі, будівельні операції тощо. Зовнішня торгівля дає країнам можливість спеціалізуватися з тих видів діяльності, в яких вони мають порівняльні переваги; дисциплінує вітчизняних виробників, обумовлює вищу продуктивність праці.

Зазначимо, що зовнішня торгівля сприяє найповнішому задоволенню потреб суспільства в цілому, покращанню конкурентоспроможності національної економіки; підвищує рівень життя населення держав, які беруть участь у її здійсненні. На ефективність зовнішньої торгівлі впливає політика країни щодо умов її проведення та використовуваних інструментів регулювання.

Розглядаючи аспекти входження України до світової економіки, відзначимо, що воно виявилось болісним і тривалим. Наша країна наразі залишається експортером переважно сировини та напівфабрикатів.

У розвитку зовнішньоторговельної діяльності України можна виділити декілька етапів.

На першому етапі відбувалася лібералізація зовнішньої торгівлі, яка забезпечила збільшення експорту товарів і послуг. Однак його зростання відбувалося на фоні зниження внутрішнього споживання та реального ВВП, тобто експортний потенціал втрачав внутрішню економічну опору; крім того, поглиблення економічної кризи в пострадянських країнах обумовило значне обмеження доступу вітчизняної продукції на ринки цих країн, посилення залежності від критичного імпорту паливно-енергетичних ресурсів. Вітчизняні виробники шукали виходи на нові ринки.

Ситуацію погіршила економічна криза 1997-1999 рр. Значно скоротився попит на основний вид українського експорту – продукцію металургійного комплексу. Зовнішньоторговельний оборот скорочувався. З 1999 р. в Україні фіксується позитивне сальдо в зовнішній торгівлі та спостерігається позитивна динаміка щодо її обсягів [2].

Наступний етап розвитку зовнішньоторговельних відносин України характеризується такими тенденціями. Аналіз співвідношення обсягів зовнішньоторгового обороту й валового внутрішнього продукту країни свідчить, що в 2001-2002 рр. ступінь залучення національної економіки до міжнародного розподілу праці постійно знижувався й уже в 2002 р. цей показник становив 41,1%. Імпортна квота в 2002 р. дорівнювала 39,9%, експортна квота – 42,3%. Інакше кажучи, 42% робочих місць в Україні в 2001-2002 рр. були наявні саме завдяки розвитку виробництва, орієнтованого на експорт продукції, у зв'язку з чим ступінь залежності українського виробництва від збуту товарів на зовнішніх ринках був досить значним, а це обумовило те, що національне виробництво підпорядковувалося світовим тенденціям.

Інтеграційні процеси для багатьох країн світу стають об'єктивною необхідністю, потребою розвитку їх продуктивних сил. Ураховуючи світові тенденції, Україна не може залишатися осторонь світових інтеграційних процесів. Се-

ред переваг української економіки можна виділити той факт, що Україна знаходиться в центрі Європи й на перехресті багатьох транспортних шляхів. Позитивним є також наявність кадрів із високим рівнем освіти та професійної підготовки, достатня кількість корисних копалин, величезні природно-рекреаційні ресурси.

Але на фоні переваг наявні багато проблем, серед яких: сучасна структура економічної системи, невідповідна якість управління, низький рівень ВВП і доходу на одну особу населення, стан законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні, корумпованість влади, бюрократизація, зовнішня заборгованість, відсутність розвиненої системи регулювання ЗЕД тощо.

Починаючи з 2000 р. спостерігається стійке зростання як обсягів експорту, так і обсягів імпорту товарів і послуг. У тому числі в 2002 р. обсяги експорту товарів і послуг збільшилися на 11,1%, а імпорту – на 7,4%, порівняно з 1999 р. [3].

Аналіз зовнішньої торгівлі України у 2003-2006 рр. свідчить: по-перше, про узгодженість тенденцій зміни експорту, імпорту та зовнішнього обороту товарів і послуг і ВВП; по-друге, про зниження величини сальдо зовнішньої торгівлі й досягнення негативних показників; по-третє, про стабільне зниження експортної квоти в 2004-2006 рр. і незначні коливання імпортної квоти в той же період, а також про поступове зниження рівня зовнішньоторговельної квоти в 2004-2006 рр. Відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП за роками становило: 2003 р. – 97,85%, 2004 р. – 101,11%, 2005 р. – 90,94%, 2006 р. – 88,95%. Коефіцієнт покриття імпорту експортом дорівнював: 2003 р. – 1,11; 2004 р. – 1,22; 2005 р. – 1,03; 2006 р. – 0,94 [1].

Значною подією став вступ України до СОТ у 2008 р. На сьогодні надзвичайно важко оцінити позитивний чи негативний ефект від цього, тому що для українських підприємств нові експортні можливості, пов'язані зі вступом до СОТ, нівелювалися фінансовою кризою.

Аналізуючи сучасний розвиток зовнішньоторговельних відносин України, маємо зазначити таке. За даними Державного комітету статистики України, у січні-листопаді 2010 р. експорт товарів дорівнював 46129,6 млн дол. США, імпорт – 54087,6 млн дол. Порівняно із січнем-листопадом 2009 р., експорт збільшився на 29,8%, імпорт – на 33,9%. Від'ємне сальдо становило 7958 млн дол. (за січень-листопад 2009 р. – 4843,1 млн дол.).

Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,85 (у січні-листопаді 2009 р. – 0,88).

Зовнішньоторговельні операції проводилися з партнерами з 216 країн світу.

Обсяги експорту до країн СНД становили 36,5% від загального обсягу експорту, Європи – 26,9% (у т.ч. до держав Європейського Союзу – 25,3%), Азії – 26,6%, Африки – 5,8%, Америки – 4,1%, Австралії й Океанії – 0,1%.

Найбільші експортні поставки здійснювалися до Російської Федерації – 26,3% від загального обсягу експорту, Туреччини – 5,7%, Італії – 4,7%, Білорусі – 3,6%, Польщі – 3,5%, Німеччини – 3% та Індії – 2,6%.

Збільшився експорт товарів до всіх основних країн-партнерів: Італії – на 99,4%, Російської Федерації – на 61,5%, Білорусі – на 49,2%, Польщі – на 47,5%, Туреччини – на 39,2%, Німеччини – 22,9% та Індії – на 13,8%.

Більш наглядно основні показники динаміки розвитку зовнішньої торгівлі України в 2010 р. представлено на рисунках 1 та 2 [4].

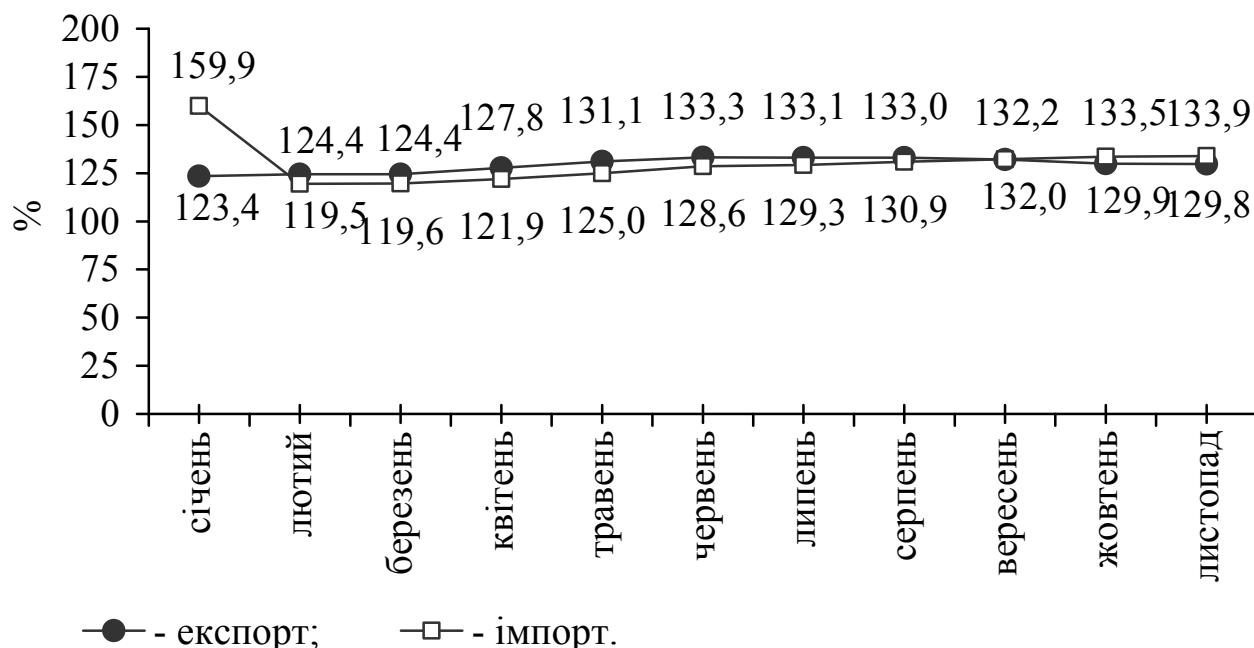

Рисунок 1 – Темпи зростання (зниження) експорту-імпорту товарів у 2010 р.

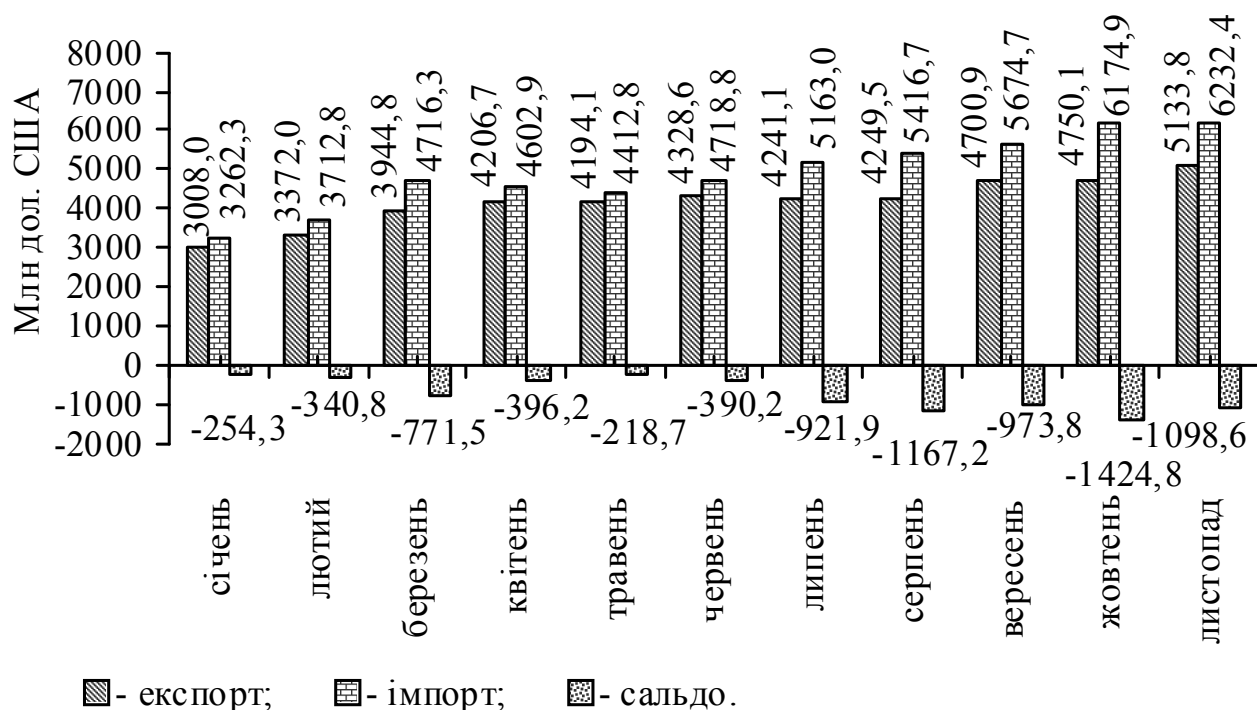

Рисунок 2 – Щомісячні обсяги зовнішньої торгівлі товарами в 2010 р.

Стосовно напрямків подальшого розвитку зовнішньої торгівлі України підкреслимо, що визначення напрямків розвитку ще не забезпечить успіху на світовому ринку.

Для покращення стану зовнішньої торгівлі та завоювання гідних позицій на світовому ринку українським виробникам товарів і послуг необхідно вирішити проблеми не тільки виробничого, але й організаційного характеру щодо застосування ринкових механізмів. Так, українським експортерам насамперед не вистачає інформації про репутацію майбутніх партнерів за кордоном і особливості чинного законодавства країни, на ринок якої вони виходять. Отже, необхідно формувати й розвивати систему механізмів розв'язання ринкових проблем організаційного характеру, що сприятимуть експортній діяльності України.

Серед установ, які здатні бути корисними для експортної діяльності країни, можна виділити торгово-економічні місії, Український союз промисловців та підприємців, Торгово-промислову палату України, Український національний комітет Міжнародної торгової палати. Ще одним ефективним каналом просування української продукції на зовнішні ринки є створення власних представництв за кордоном.

До ринкових механізмів активізації зовнішньої торгівлі слід віднести застосування елементів маркетингу та раціональну цінову стратегію підприємств. Але організаційні й ринкові механізми активізації зовнішньої торгівлі ефективно діють лише за умов продуманої зовнішньоторговельної політики держави. Зазначимо, що у світі, який постійно змінюється, та або інша зовнішньоторговельна політика є доцільною для конкретного етапу розвитку країни. З метою досягнення довгострокових результатів і стійких темпів економічного розвитку необхідно її постійно вдосконалювати.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є вдосконалення законодавчої та нормативної бази здійснення зовнішньої торгівлі, визначення умов оптимізації зовнішньоторговельних відносин України та країн різним рівнем розвитку, вивчення ролі інновацій у цьому процесі.

Література

1. Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/14_APSN_2008/Economics/32708.doc.htm>.
2. Зовнішньоекономічна політика України як механізм реалізації національних інтересів: VI Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів УАЗТ, 2006 р., 12 трав., м. Київ: [матеріали]. – К.: УАЗТ, 2006 – 268 с.
3. Колосова Ю.В. Зовнішня торгівля України: механізм розвитку і управління в трансформаційній економіці: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.05.01 / Ю.В. Колосова. – Донецьк, 2005. – 20 с.
4. Режим доступу: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.